

Manon Giron

Rijeka

UDK 377.4:339](497.5 Rijeka) “1926/1947”

Primljeno: 2004. godine

Stručni rad

OBRAZOVANJE RIJEČKE MLADEŽI ZA TRGOVAČKA ZANIMANJA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Autorica u tekstu donosi sažeti prikaz školovanja riječke mladeži za trgovačka zanimanja u vremenu između dva svjetska rata. Putem teksta saznajemo o dužini obrazovanja, nastavnim predmetima, načinu ocjenjivanja, sastavu učenika i školskoj politici prije i za vrijeme fašizma, te sudbinu učenika židovske vjeroispovijesti tijekom fašizma, kao i o odlasku učenika talijanske narodnosti u poratnom vremenu. Škola je tijekom svog djelovanja četiri puta mijenjala naziv; 1926. godine je osnovana da bi bila 1947. godine zatvorena.

Ključne riječi: *trgovačka škola, Rijeka, Srednja trgovačka škola (Rijeka),
povijest školstva, 1926. do 1947. godine*

Kraj Prvog svjetskog rata označio je prekretnicu u državno-pravnom statusu Rijeke (današnji zapadni dio grada). Naime, od raspada Austro-Ugarske 1918. do 1924. god. ta će se područja naći u sastavu novostvorene Države Slovenaca, Hrvata i Srba (SHS), zatim će biti podijeljeno između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS), Kraljevine Italije i Riječke Države, da bi konačnom podjelom Italija dobila Rijeku i dio Kastavščine. Promjene državnog suvereniteta direktno će utjecati na promjene školskih planova i programa, nastavnog jezika i školskog sustava.

Riječka Država, međutim, nije bila duga vijeka, iako su se potpisnici Rapallskog ugovora obvezali da će njenu neovisnost “*vječno poštovati*”. Italija, naime, nije odustajala od aneksije Rijeke pa je svim sredstvima podupirala riječki Nacionalni blok (Fašistička, Liberalna i Demokratska stranka) koji je bio za priključenje Italiji. Autonomnaška stranka Riccarda Zanelle koja je nastojala sačuvati Riječku Državu, svrgnuta je s vlasti fašističkim pučem 3. ožujka 1922. godine. Ipak, Riječka je Država formalno egzistirala sve do 1924. godine, tj. do novog sporazuma između Kraljevine Italije i Kraljevine SHS. Naime, 27. siječnja 1924. potpisan je Rimski pakt, kojim je Italija dobila Rijeku, a Kraljevina SHS ishodila ustupanje luke Baroš i neznatnu korekciju granice na području kastavskih poreznih općina.

Nettunskim, pak, konvencijama od 20. srpnja 1925. bila su utvrđena prava i obveze tih dviju država spram imovine i stanovništva zatečenog na teritoriju bivše Ri-

ječke Države. Sporazumom o novoj graničnoj crti, potpisanim u Rijeci krajem 1925., područje Zameta sjeverno od željezničke pruge Rijeka-Matulji pripalo je Kraljevini SHS, pa je priključeno upravnoj općini i kotaru Kastav.

Sušak, pak, najjači polet dobiva poslije razgraničenja s Italijom kada postaje najvažnija luka na Hrvatskom primorju. Godine 1919. proglašen je gradom, rimskim sporazumom dobiva svoju samostalnu luku i željezničku stanicu, a kad je 1923. godine oslobođen okupacije talijanske vojske počeo se snažno razvijati.

Prosvjetni život u Rijeci između dva svjetska rata

Talijanska je vlast izuzetnu pažnju pridavala odgojno-obrazovnoj sferi. Ukinula je mađarske škole. Provodila je vrlo ostru talijanizaciju mladeži; osnovni je cilj odgojno-obrazovnog procesa bio da se mladež odgaja u nacionalističko-šovinističkom i fašističkom duhu, dobrim dijelom na bazi vojničkih principa u službi državno-imperijske ideologije. Odgovarajuće kategorije dječjih i učeničkih fašističkih udruženja za pojedine uzraste od 4 do 21 godine života *Figli della lupa* (Sinovi vučice), *Balilla*, *Piccole Italiane* (Male Talijanke), *Avanguardisti* (Predvodnici), *Giovani Italiane* (Mlade Talijanke) i *Giovani fascisti* (Mladi fašisti), trebale su pomoći školi da mlade pripremi i za fašističke osvajачke zadatke po uzoru na starorimski politički i vojnički mit. U tu svrhu trebale su služiti i dvije učiteljske škole (civilna i državna) koje su osnovane 1934. i 1935. godine; tih tridesetih godina u talijanskoj Rijeci radio je zaista impozantan broj škola: 13 osnovnih, 2 niže stručne i 8 srednjih, općeobrazovnih i stručnih, te stara Muzička škola. Na suprotnoj strani Rječine istih godina djeluju tek dvije realne gimnazije (muška i ženska), trgovačka akademija, zanatska, građanska, muzička i produžna stručna škola, uz tri osnovne škole u Sušaku.¹

Srednja trgovačka škola u Rijeci

“Ova dvogodišnja stručna škola upisivala je svršene učenike nižega trogodišnjeg tečaja srednje stručne škole trgovačkog smjera. Obuka je do oslobođenja Rijeke 1945. bila na talijanskom jeziku, a otada na hrvatskom. Prestala je raditi 1947. godine.”²

Tijekom postojanja škola je mijenjala nazive:

- Scuola media commerciale ili Scuola commerciale comunale (1926.-1927.),
- Scuola commerciale comunale pareggiata (1928.-1935.),
- Scuola tecnica commerciale pareggiata (1935.-1947.),
- Državna trgovačka škola (1946.-1947.).

¹ *Povijest Rijeke*, Skupština općine Rijeka i Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1988., str. 314.-315. No, 1938. godine djeluju četiri osnovne škole u Sušaku. Vidi: *Almanah Grada Sušaka*, priredili: Bognolo I. Toni i Viočić M. Frano, Turistička biblioteka Jadran, Sušak, 1938., str. 38.-41.

² *Vodič Historijskog arhiva Rijeka, Posebno izdanje VII*, Historijski arhiv Pazin - Historijski arhiv Rijeka, Pazin-Rijeka, 1980., str. 166. DAR, Sign. DS-13.

Školska godina	Broj učenika	Školska godina	Broj učenika
1926.-27.	77	1937.-38.	128
1927.-28.	91	1938.-39.	153
1928.-29.	106	1939.-40.	119
1929.-30.	101	1940.-41.	146
1930.-31.	97	1941.-42.	172
1931.-32.	87	1942.-43. ³	
1932.-33.	81	1943.-44. ⁴	
1933.-34.	97	1944.-45.	131
1934.-35.	122	1945.-46.	117
1935.-36.	136	1946.-47.	61
1936.-37.	130		

Tablica 1. Broj učenika-polaznika po školskim godinama

Scuola Media Commerciale - školska 1926./27. godina

Iz sačuvanih školskih tvrdoukoričenih (uvezanih) glavnih imenika moguće je pratiti obilje relevantnih podataka o djelovanju ove škole.⁵

Školska godina dijelila se u tri semestra (*Trimestre*).

Školske 1926./27. godine nastava se odvijala u dva odjeljenja prvog razreda (I classe sez. A i B) i jednom odjeljenju drugog razreda. Iz imenika je moguće vidjeti imena učenika (*Cognome e nome dello scolaro*), nadnevak i mjesto rođenja (*Data - Luogo di nascita*), vjeroispovijest (*Religione*), materinji jezik (*Lingua materna*), podatke o roditeljima ili skrbniku (*Nome, Condizione, Abitazione del padre o tutore*).

Nastavni predmeti tijekom te dvije godine bili su: Talijanski jezik i književnost (pismeno, usmeno), Ekonomska geografija, Trgovački račun i računovodstvo, Trgovačke institucije i trgovačka praksa, Poznavanje robe i vježbanje, Njemački jezik, Francuski jezik, Krasopis i Strojopis. Ocjene su bile od četiri do deset. Ocjenjivalo se i vladanje, ocjenama devet i deset. Vodila se briga o izostancima. Ipak, zanimljiv je način kojim se izvodila i konačna ocjena koja se sastojala od konačne ocjene (brojčane) i konačnog rezultata: oslobođen, pripušten, isključen. Konačna je ocjena mogla biti: promaknut, završio, pao. Ispiti su se provodili u srpnju i listopadu. Glavni (razredni) imenik trebao je s desne strane potpisati razrednik.

Učenici koji su se te godine upisali u prvi razred bili su rođeni u vremenskom rasponu od 1909. do 1913. godine. Osim u Rijeci, bili su rođeni u mjestima od Pule (Pola), preko Kopra (Capo d'Istria), Trsta do Rima, od Ike (Ica), Voloskog (Volosca),

³ U Državnom arhivu u Rijeci nedostaju glavni imenici za ovu školsku godinu.

⁴ Isto.

⁵ DAR, DS-13, Fond Srednje trgovačke škole u Rijeci.

Sušaka (Susak), Dubrovnika (Ragusa) do Podgorice. Svi su ti učenici bili rođeni još za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, a njihovi roditelji došli su u Rijeku zbog različitih razloga. To se vidi i iz toga što su poneki učenici navodili njemački jezik kao materinji jezik. U imeniku se u pravilu navodilo zanimanje oca, a majke tek u slučaju kada je otac preminuo ili čak nije niti naveden. Radi ilustracije navest ćemo ta zanimanja:

trgovac, komercijalist, bačvar, vatrogasac, mornar, švelja, državni službenik, pomorski kapetan, namještenik u kinematografu, strojar, domaćica, namještenik, prodavalac duhana (trafikant), limar, kuhar, slastičar, radnik, stolar, teklić, umirovljenik, nadničar, privatnica, tesar, računovođa, mehaničar.

Scuola Media Commerciale Comunale - školska 1927./28. godina

U dva odjeljenja prvog razreda upisivale su se djevojčice iz Općinske dopunske škole “Emma Brentari”⁶ s ocjenom *licenziata* i iz Dopunske škole “Gabriele D’Annunzio”⁷, te završenog (*promosso*) ili nezavršenog prvog razreda gimnazije (*ripete*). Kao materinji jezik učenika navodi se osim talijanskog i mađarski, čehoslovački i njemački jezik. Učenici su potjecali iz Češke (Nekmir *Bohemia*), Mađarske (Galatz *Ungheria*), Jugoslavije (Krk - *Veglia*) i, pored Rijeke, iz tadašnjih krajeva pod Italijom: Splita (*Spalato*), Lovrana (*Laurana*) itd. Zanimanja roditelja bila su slična onima iz prethodne školske godine. Spomenut ćemo ipak pojedina nova: skladištar, zubar, ronilac, brodski strojar, carinski inspektor, posrednik na malo, inspektor na groblju, nezaposlen, vlasnik gostionice itd.

Razrednici tj. profesori su se, nažalost, nečitko potpisivali na dnu svake stranice glavnog imenika, tako da se njihova imena mogu tek djelomice pročitati.

Scuola Commerciale Comunale pareggiata - školska godina 1928./29.

Te školske godine škola dobiva u naslovu dodatak **pareggiata**⁸ koji će imati do svog ukinuća, tj. zatvaranja talijanskih odjeljenja 1947. godine. Učenici su se u prvi razred upisivali iz sljedećih škola: *Scuola Complementare Comunale “Emma Brentari”*, *R. Istituto Tecnico “Leonardo da Vinci”*⁹ i *R. Liceo Ginnasio “Dante Alighieri”*¹⁰. Sastav učenika bio je također raznolik: iskazani materinji jezik bio je pored talijanskog i hrvatski, mađarski i njemački; godine rođenja od 1910. do 1913.; rođeni u Piedmontu (Colorado), Kastvu (Kraljevina SHS), Plominu (Kraljevina SHS), Nekmiru (Češka), ali i u Opatiji, Puli, Trsatu, Piranu, Dubrovniku, Rimu, Laecce, Višegradu. Broj zanimanja roditelja širi se, pa se tako pojavljuju zanimanja kao npr. špediter, *drogerista*, bankovni upravitelj, potpukovnik u mirovini, sobar, umirovljeni policijski agent, zidar, vlasnik kavane i carinski inspektor.

⁶ Scuola Complementare Comunale “Emma Brentari”, vidi: *Vodič*, n. dj., str. 155.

⁷ Reale Scuola Complementare Gabriele D’Annunzio, *Vodič*, n. dj., str. 155.

⁸ Najbolje bi odgovarao prijevod **izjednačena**.

⁹ Kraljevski tehnički institut “Leonardo da Vinci”, *Vodič*, n. dj., str. 155.

¹⁰ Kraljevski licej gimnazija “Dante Alighieri”, *Vodič*, n. dj., str. 155.

Školska 1929./30. godina

Iz glavnog imenika bilo je nemoguće pročitati, bolje rečeno odgonetnuti, imena i prezimena potpisanih profesora pa tako ostajemo i dalje u nedoumici tko su bili razrednici i ravnatelj te godine.

Međutim, možemo vidjeti da su učenice prethodno završile *R. Scuola complementare "E. Brentari"*, uz jednu iznimku, radi se o učenici rođenoj u Zagrebu, koja je završila prije toga *Istituto delle Dame Inglesi Merano*, a kao materinji jezik navodi se *jug*¹¹. Da su i ove učenice bile rođene diljem bivše Austro-Ugarske Monarhije i Kraljevine Italije govori prethodni primjer, a ostale su došle iz Budimpešte, Voloskog, Sušaka, Novigrada, Labina, Udina, Leccoa i Piedmonta iz Colorada. Roditelji djevojčica bili su po zanimanju: inženjer, primalja, vratar, namještenica, komercijalista, namještenik u baru (barmen), umirovljenik, učiteljica u tvornici duhana, glavni pisar, kovač, mjesni agent, strojar, trgovac, konobar, kuhar, bušač (bušilicom), vlasnik trgovine.

Dječaci polaznici prvog razreda završili su kao prethodnu školu *Reale Scuola complementare "Gabriele D'Annunzio"*. Osim Rijeke kao mjesto rođenja navode se Pula, Trsat, Rim, Opatija, Ploče, Trst. Među dječacima se našao i jedan protestant, a pored talijanskog kao materinjeg jezika navodi se *jug. i ungh.*¹² I kod dječaka možemo kao zanimanje roditelja naći vrlo zanimljivih zanimanja od kojih neka danas više nećemo naći u današnjem gradu Rijeci: *poduzetnik u transportu, mlinar, posrednik, cipe-lar, nadničar, agent Tršćanskog Lloyd, bankovni agent u mirovini, aranžer izloga*.

Školska 1930./31. godina

Ova školska godina donosi jednu nastavnu zanimljivost: novi predmet pod nazivom *Religione*. Danas se ovaj predmet naziva *Vjeronauk*; tada se radilo isključivo o katoličkom vjeronauku što je vidljivo iz vjeroispovijesti učenika. Budući da je predmet bio nov, a škola je već ranije koristila nabavljene imenike, u I.a odjeljenju ovaj je predmet dopisan, a u I.b i II. razredu tiskan je u imeniku. Ocjene za novi predmet nisu bile iskazivane brojem već opisno, riječju *pohvaljuje se, zadovoljio i dovoljan*.

U I.a razredu koji su pohađale samo djevojčice, a došle su iz *R. Scuola compl. "E. Brentari"*, zamjećujemo da učenice židovske vjeroispovijesti (talijanski kao materinji jezik) ne prisustvuju satovima novouvedenog predmeta. Učenice koje prethodne godine nisu pohađale ovu školu kao slušači, a došle su npr. iz Barija, polagale su prijamni ispit. Od zanimanja roditelja navest ćemo samo ona koja se rjeđe pojavljuju: kormilar, vlasuljar, šef sale, trgovac, ložač, posjednik, liječnik.

Učenici su, osim iz samog centra grada Rijeke, dolazili u školu iz bliže i dalje okolice Rijeke.

¹¹ Radi se o učenici Z.P., za jezik se navodi "jug." što bi trebalo biti *jugoslavo*.

¹² Zanimljiva je i ovdje pojava *jugoslavenskog* kao iskazivanje jezika. Mađarski je još uvijek materinji jezik.

Školska 1931./32. godina

Prethodne školske godine uveden je kao predmet *Vjeronauk (Religione)* a školske 1931./32. godine uvodi se *Educazione fisica* tj. *Tjelesni odgoj*. Ocjene za ovaj predmet bile su brojčane, a u imeniku je dopisan rukom ispod predmeta *Vjeronauk*. Tako je sad popis predmeta izgledao ovako: Talijanski jezik i književnost (pismeno, usmeno), Ekonomska geografija, Trgovački račun i računovodstvo, Trgovačke institucije i trgovačka praksa, Poznavanje robe i vježbanje, Njemački jezik, Francuski jezik, Krasopis, Strojopis, Vjeronauk i Tjelesni odgoj.

Uvođenjem Vjeronauka i Tjelesnog odgoja u nastavu i ocjenjivanjem učenika iz tih predmeta započela je diferencijacija među učenicima. Tri učenice i jedan učenik prvog razreda (završili su prethodno škole “E. Brentari” i “G. d’Annunzio”) židovske vjeroispovijesti nisu pohađali vjeronauk, već je na tom mjestu u imeniku umjesto ocjene bila crta. Učenici židovske vjeroispovijesti bili su rođeni različitih godišta: od 1914. do 1918. godine, u različitim mjestima: od Beča i Trsta do Rijeke, a materinji jezik bio im je njemački i mađarski. U drugom razredu ostaje samo jedna učenica židovske vjeroispovijesti, iz vjeronauka također neocijenjena.

Zanimljivo je promatrati što se događa i s predmetom Tjelesni odgoj. U glavnom imeniku za tu školsku godinu priložen je obrazac organizacije “BALILLA”¹³ koji sadrži imena svih učenika koji su te školske godine pohađali nastavu Tjelesnog odgoja. Na popisu su imena svih 86 učenika, pa i onih koji su npr. bili oslobođeni pohađanja nastave.

Školska 1932./33. godina

Ove školske godine posebno su u glavnom imeniku istaknuti učenici koji su pohađali *prijem u I. razred*. Prvi od dva učenika završio je četvrti razred “*R. Istituto Tecnico qui*” a drugi “*Scuole cittadine*”.

Sve učenice upisane u I.a razred završile su *R. Scuola avv. prof. “E. Brentari”* ili *R. Scuola di avv. al lavoro “E. Brentari”* te *R. Scuola sec. di avv. prof. “E. Brentari”*, dok su učenici I.b razreda završili prethodno *R. Scuola sec. di avv. prof. “G. d’Annunzio”*. Njihov sastav bio je različit, ne po mjestu rođenja, već po materinjem jeziku i vjeroispovijesti. Tako je kod dvojice učenika upisano kao materinji jezik ponovno *jug.*, a tu su i dva ponavljača židovske vjeroispovijesti.

U drugom se razredu pojavljuju i tzv. privatisti (*candidati privati*) koji polažu posebno ispit. Te su godine bila trojica.

¹³ Paraškolska ustanova Balilla (hrvatski *Nacionalna ustanova Balilla*) tj. **Opera Nazionale Balilla (ONB)** ustrojena je ministarskim aktom br. 2247 od 3. travnja 1926. godine i od samog Ducea (Benita Mussolinija) podignuta na razinu nacionalne ustanove. Korijene vuče još iz vremena skvadrizma na početku fašističke ere. Djeluje uz bok školi s “ciljem pripreme mlade generacije fašističkom životu putem discipline, vojničkih i političkih djelatnosti te vježbama i manifestacijama koje učvršćuju tijelo i čeliče karakter.”

Školska 1933./34. godina

Ova školska godina donijela je novosti koje su bile odraz Bottaijeve školske reforme pod nazivom “Carta della Scuola”. Neke izmjene bile su i u samom predstavljanju škole prema drugima. Tako je školski pečat do ove školske godine imao u sredini grb s orlom koji gleda na desnu stranu. Od ove školske godine u pečatu se nalaze s lijeve strane grb s *fasciom* u sredini, a desno od njega raniji orao. U naziv škole dodaje se riječ *tecnica*.

Slijede izmjene u nastavnom programu, pa se umjesto predmeta Talijanski jezik i književnost uvodi Talijanski, povijest i kultura fašizma (*Italiano, storia, cultura fascista*) kao jedan predmet, Ekonomska geografija postaje samo Zemljopis (*Geografia* bez *economica*), uz Trgovački račun i računovodstvo dodaje se i matematika i knjigovodstvo (*Matematica, computisteria, calcolo mercantile e ragioneria*), uz Krasopis dodaje se i strojopis (*Calligrafia e dattilografia*), s tim da posebno ostaje i Strojopis, a Tjelesni odgoj (*Educazione fisica*) dobiva svoju redovnu rubriku. U školi su se učenici obučavali u ukupno 13 predmeta.

U prvi razred upisali su se učenici rođeni po završetku Prvog svjetskoga rata ne samo u Rijeci, već u tadašnjoj (1933. godine) Čehoslovačkoj (*Zalucize*), Jugoslaviji (Delnice, Sušak, Crni Lug), Austriji (St. Pölten, Graz) kao i Italiji (Šapjane, Pula, Verona, Pavia, Taranto, Mercato s. Severino-Palermo). Sve učenice I.a razreda završile su *R. Scuola di avv. prof. “E. Brentari”*, osim jedne koja je završila R. Istituto Tecnico “L. da Vinci” IV. razred i bila na kraju godine podvrgnuta prijamnom ispitu (*esame di ammissione alla I classe*). Svi učenici I.b odjeljenja završili su *R. Scuola di avv. prof. “G. d’Annunzio”*.

Školska 1934./35. godina

Ove školske godine nije bilo izmjena u školskom programu. Učenici se nisu među sobom posebno razlikovali, a upisali su se u prvi razred iz već ranije spomenutih *Scuola di avv. prof. “E. Brentari”* i “*G. d’Annunzio*”. Uz talijanski kao materinji jezik pojavljuje se slovenski i jugoslavenski, kao i mađarski i njemački jezik.

Drugi razred su završili redovni i privatni učenici. Skoro svi su bili talijanskog materinjeg jezika i katoličke vjeroispovijesti, uz jednu iznimku u vjeroispovijesti (*protestante*) te njemačkog materinjeg jezika i slovenskog (mjesto rođenja Celje u tadašnjoj Jugoslaviji).

Školska 1935./36. godina

I ova školska godina donijela je novosti u nastavnome radu. U pečatu škole još uvijek je u sredini grb, ali se sada grb dijeli na gornji i donji dio. U gornjem dijelu nalazi se u vijencu *fascio* a u donjem dijelu jednoglavi riječki orao.

U imeniku prvog razreda na svakoj stranici precrtan je predmet *Merceologia ed esercitazioni* i upisano *Cultura militare* (vojna kultura tj. nekad predvojnička obuka). U drugom je razredu precrtan predmet *Scienze naturali* i upisan je također predmet *Cultura militare*. Kod svih se učenika kod imena majke unosi i njezino djevojačko prezime.

U odjeljenju I.b, u kojem su bile djevojčice, ima ove godine i nekih posebnosti. Uz rimokatoličku vjeroispovijest navode se i evangelistička, židovska i pravoslavna. I u ovome odjeljenju javljaju se poneka, za današnje vrijeme rijetka zanimanja: mljekar, teklić, narednik vodnik financijske policije, čarapar, gostioničar.

U drugom razredu uz talijanski kao materinji jezik javljaju se njemački, mađarski, slovenski i *čehoslovački*. Dolazi i do promjene prezimena Jurdana u *Giordano*.

Školska 1936./37. godina

Ove su školske godine sljedeći predmeti “zauzeli” svoja mjesta u imeniku: Talijanski, Povijest, Kultura fašizma, Zemljopis, Matematika, Knjigovodstvo, Trgovački račun i računovodstvo, Trgovačke institucije i trgovačka praksa, Prirodne znanosti, Poznavanje robe i vježbanje, Njemački jezik, Francuski jezik, Stenografija, Krasopis, Strojopis, Predvojnička obuka, Vjeronauk, Tjelesni odgoj.

Predmeti nisu bili dopisivani tintom u rubrike drugih predmeta, već tiskani u imeniku. Tijekom te školske godine krenuo je režim imenovanjem Giuseppea Bottaija 15. studenoga 1936. u Ministarstvu prosvjete s novom fazom u školskoj politici: fašizacija je kulminirala, ali nije dala zadovoljavajuće rezultate.

Svi učenici drugog razreda nisu imali nastavne predmete *Prirodne znanosti* i *Krasopis*, a učenice nisu imale predmet *Predvojnička obuka*. Pripadnici drugih vjeroispovijesti bili su oslobođeni pohađanja vjeronauka.

Ovu školsku godinu pohađao je izrazito velik broj učenika, ukupno upisanih 132. U prvi razred upisao se 91 učenik.

Školska 1937./38. godina

Nastavni predmeti ponovno doživljavaju izmjene. Prethodno uvedena *Predvojnička obuka* ukida se te školske godine u prvom razredu za sve učenike. Predmet *Poznavanje robe i vježbanje* premješten je u drugi razred u kojem se zato ukidaju *Prirodne znanosti* i *Krasopis*.

Iako će rasni zakon za učenike židovske vjeroispovijesti o pohađanju škole biti donesen godinu dana kasnije, njima se, ukoliko su bili židovske vjeroispovijesti, upisuje “židovske rase” (u izvorniku: *razza ebraica*). Te su školske godine školu pohađale tri učenice čiji podaci i danas svjedoče o njihovim različitim sudbinama. Dvije su učenice iz Opatije pohađale prvi razred, a treća je pohađala drugi razred. Od prve dvije jedna je rođena u Rijeci i završila je kao i druge učenice prethodno *R. Scuola d'avv. commerciale*, a sada uspješno prvi razred, rimokatoličke vjere, materinji jezik talijanski. Druga

je bila rođena u Hamburgu, ima diplomu Stručne trgovačke škole u Chiassu, Židovka, materinji jezik njemački, i nije bila prisutna na završnom ocjenjivanju. Treća učenica nije bila uspješna u drugom razredu, iako je evidentirano da joj je materinji jezik talijanski (prethodne godine je to bio mađarski jezik).

Školska 1938./39. godina

Prema evidenciji broja upisanih učenika i polaznika ta je školska godina bila najbrojnija. U prvi razred upisalo se 89 učenika.

Te školske godine nije ovu školu pohađao niti jedan učenik židovske vjeroispovijesti. Kraljevskim dekretom sa snagom zakona broj 1779 od 15. studenoga 1938. zabranjuje se upis učenicima židovske rase u škole koje pohađaju talijanski učenici (*Regio Decreto Legge* objavljen je u "*Gazzetta Ufficiale*", broj 272, 29. studenoga 1938.) Oni koji su je pohađali, prekinuli su i završili drugi razred kao privatisti.

Školska 1939./40. godina

Nova školska godina donijela je nekoliko novina, ali i rapidan pad upisanih učenika u prvi razred, što je rezultiralo i ukupno smanjenim brojem učenika u školi. U glavnom imeniku su najprije upisane učenice, njih tek 33, a potom 28 učenika u paralelno odjeljenje.

Drugi razred se po prvi put dijeli na A i B odjeljenje: A pohađaju djevojčice, a B dječaci. Te godine nije bilo privatista.

Nastavni predmeti bili su isti kao i prethodne školske godine, s tim da su izmijenili redoslijed: na prvom mjestu je Vjeronauk, slijedi Predvojnička obuka (nema u I. razredu ni za učenike ni za učenice), Talijanski, Povijest i fašistička kultura, Zemljopis, Gospodarska matematika, Trgovački račun i trgovačka praksa, Trgovačke institucije i trgovačka praksa, Prirodne znanosti (nema ga u II. razredu), Poznavanje robe i vježbanje, Njemački jezik, Francuski jezik, Krasopis (nema ga u II. razredu), Strojopis (nema ga u II. razredu), Stenografija, Tjelesni odgoj.

Školska 1940./41. godina

I ova školska godina donijela je neke novine. Po prvi put se pojavljuje na vrhu stranice otisnuto

Scuola tecnica commerciale pareggiata

Registro Generale anno scolastico 1940-41 A.XIX¹⁴.

Formiraju se tri paralelna prva razreda od kojih su a i b bili ženska odjeljenja, a c odjeljenje je bilo muško.

Ni ove školske godine nema nastavnog predmeta *Predvojnička obuka*, ali ni *Poznavanja robe s vježbanjem* u prvom razredu.

¹⁴ Glavni imenik, školska godina 1940./41., Godina fašizma XIX.

U drugom razredu dogodile su se promjene u podjeli na dva odjeljenja: žensko i muško. Umjesto predmeta *Cultura militare* netko je taj naziv u a odjeljenju prekrizio i napisao *Puericoltura*. U muškom odjeljenju je ostala *Cultura militare*, ali bez *Prirodnih znanosti, Krasopisa i Strojopisa*. Među učenicima bio je i Paolo Miert koji je kao strani državljanin bio oslobođen *Predvojničke obuke*, a po vjeroispovijesti kao protestant oslobođen *Vjeronauka*.

Te školske godine broj se učenika naglo povećao na 140 ili 146 ako uključimo i *privatiste* (bilo ih je šest), u odnosu na prethodnu školsku godinu.

Školska 1941./42. godina

U dvadesetoj godini fašizma broj se učenika ponovno naglo povećao i u prvom i drugom razredu. Broj odjeljenja ostao je jednak: u prvom razredu tri odjeljenja, a u drugom razredu dva.

Drugi razred pohađale su djevojčice iz prošlogodišnjeg prvog a i prvog b odjeljenja. Nema predmeta iz prirodnih znanosti, a ocjena iz *Krasopisa i Stenografije* se prenijela iz prošlogodišnjeg prvog razreda. Djevojčice imaju u II. godini predmet *Predvojnička obuka (Cultura militare)*.

Školska 1944./45. godina

Zadnja je ratna godina. Srećom ili nečijom brigom imamo danas sve školske imenike i glavne knjige. Na nesreću, uništavajući polet nacista i fašista uništio je u travnju 1945. godine jednu od najljepših i najboljih škola u Rijeci, zgradu Stručne i tehničke trgovačke škole "Emma Brentari", u tadašnjoj ulici Edmondo De Amicis, koja je izgorjela gotovo do temelja. Iz toga razloga vjerojatno i nedostaju glavni imenici za školsku 1942./43. i 1943./44. godinu.

Te zadnje ratne školske godine došlo je opet do smanjenja broja učenika i male reorganizacije u školi. Tako iz glavnog imenika možemo saznati ove bitne podatke: imena i ukupan broj upisanih učenika, jesu li cijepljeni, nastavne predmete, da je školska godina imala tri semestra i način ocjenjivanja.

Nastavni predmeti bili su: *Vjeronauk, Talijanski-povijest* pismeno/usmeno (samo u I. razredu), *Zemljopis, Matematika, knjigovodstvo, računovodstvo* - pismeno i usmeno, *Trgovačke institucije i trgovačka praksa* - pismeno i usmeno, *Prirodne znanosti i fizika, Poznavanje robe i vježbanje* - praktično i usmeno (samo u II. razredu), *Njemački jezik* - pismeno i usmeno, *Francuski jezik* - pismeno i usmeno, *Krasopis, Strojopis, Stenografija, Tjelesni odgoj*. Ocjene su bile brojčane.

Odjeljenje Ia pohađale su učenice, njih 40, od kojih je 16 napustilo školu.

Odjeljenje Ib bilo je mješovito i samo je troje napustilo školu.

Ila razred pohađalo je ukupno 47 učenika i učenica. Od toga je čak 19 napustilo školovanje: 9 učenika i 10 učenica. Sve su to bili učenici iz Rijeke i okolice, od toga je dvoje bilo iz okolice Udina, jedan iz Taranta i jedan rođen u Livornu.

Broj *privatista* je ove školske godine sveden na jednog polaznika.

Scuola Tecnica commerciale pareggita Fiume - školska 1945./46. godina

Prva poslijeratna školska godina. Popravni ispiti održali su se 27. kolovoza 1945. godine, a 3. rujna započela je nova školska godina.¹⁵ Nastavni program doživio je male promjene, kao i broj učenika, što možemo utvrditi u Glavnom imeniku. Imenik je izgledom ostao isti, iako su sada uneseni neki drugi podaci i na drugi način, tako da su na svakoj stranici bili podaci za dva učenika.

U odnosu na nastavne predmete odvojen je Talijanski jezik od Povijesti, a u prvom razredu nema ni ove godine predmeta Poznavanje robe, nema Njemačkog jezika, a umjesto njega je uveden Hrvatski jezik.¹⁶

A odjeljenje prvog razreda pohađale su učenice, sve su prije toga završile IIIa razred Stručne škole. Od njih 32, pet je prekinulo školovanje. Očevi tih pet učenica bili su po zanimanju: krojač, radnik, brijač, tramvajdžija i kod jedne nije navedeno zanimanje.

B odjeljenje prvog razreda pohađalo je 34 učenika; pet učenika je napustilo školu: tri učenika i jedna učenica, dok je jedna prešla u drugu školu.

Drugi razred sastojao se od *a* i *b* odjeljenja. Odjeljenje *a* pohađale su samo učenice, tri su napustile školu, jedna je ostala neocijenjena, a jedna je prešla u drugu školu. Struktura ovih posljednjih pet učenica nije se razlikovala u odnosu na one iz prvog razreda. Odjeljenje *b* bilo je mješovito odjeljenje. Preostala su tri učenika prešla u drugu školu (dvije učenice i jedan učenik). Nažalost, ne navodi se ni u jednom primjeru u koju je to školu učenik ili učenica prešao, pa nije bilo moguće pratiti kretanje učenika prema drugim školama. Te je godine bio samo jedan *privatista*.

Povodom praznika 1. svibnja 1946. sudjelovali su učenici u natjecanju u znanju. Natjecali su se u recitiranju na talijanskome jeziku, čitanju na hrvatskome, čitanju na francuskom, te u knjigovodstvu, institucijama i komercijalnoj praksi (tema: bankarski poslovi).

Scuola Tecnica Commerciale školske 1946./47. godine

Druga je poslijeratna tj. mirnodopska školska godina. Prema matičnoj knjizi **Scuola Tecnica commerciale pareggita** mijenja naziv u **Scuola Tecnica Commerciale**. Pečat škole postaje dvojezični i na njemu stoji napisano u krug: **Scuola tecnica commerciale pareggiata Fiume - Dvorazredna trgovačka škola**, u sredini pečata je petokraka zvijezda. Direktor Mahla potpisuje 14. lipnja u matičnoj knjizi podatak da je prvi razred pohađalo 39 učenika, od toga 33 novoupisana i 6 ponavljača. Škole iz kojih su učenici pristigli bile su IV. razred hrvatske gimnazije u Sušaku (*IV cl. ginnasio croato Sušak*), III. razred stručne trgovačke škole “E. Brentari” u Rijeci, III. razred stručne in-

¹⁵ Manon GIRON: Riječki tisak o riječkome školstvu nakon drugoga svjetskoga rata, *Sveti Vid, Zbornik VIII*, Izdavački centar Rijeka, 2003., str. 185.

¹⁶ Nastavni predmeti bili su prema izvorniku: *Religione, Italiano, Storia, Geografia, Matematica, computisteria, ragioneria, Istituzione di commercio e pratica commerciale, Scienze naturali e fisica, Merceologia, Lingua croata, Lingua francese, Calligrafia, dattilografia, Stenografia, Educazione fisica*.

dustrijske škole u Rijeci (*III cl. Scuola av. Industriale Fiume*). U istom odjeljenju našli su se učenici rođeni 1928. godine (ponavljač) s onima rođenima 1932. godine (netom završili školu “E. Brentari”). No, od tih 39 upisanih učenika, 15 učenika (3 učenika i 12 učenica) napušta školu, a jedan je preminuo. Od preostala 23 učenika troje je upućeno na ponavljanje razreda, a ostali su završili prvi razred.

Školska je godina imala dva polugodišta (*I° e II° periodo*, za razliku od ranija tri tromjesečja: *I°, II° e III° trimestre*). Predmeti iz kojih su učenici ocijenjeni bili su, redosljedom u glavnom imeniku: *Talijanski jezik, Hrvatski jezik, Povijest, Zemljopis, Matematika, Knjigovodstvo, Računovodstvo, Prirodne nauke, Fizika, Francuski jezik, Kaligrafija, Strojopis, Stenografija, Institucije u trgovini, Tjelesni odgoj, Vladanje*.¹⁷ Ocjene više nisu bile brojčane već opisne: odličan, vrlo dobar, dobar i dovoljan.¹⁸

U II. razredu je broj učenika na početku školske godine bio jednak prošlogodišnjem. No, ravnatelj Mahla upisuje u glavni imenik 31. svibnja 1947. godine da je školu napustilo 12 učenica A odjeljenja i 5 učenika B odjeljenja. Broj predmeta bio je skoro isti: više nema *Prirodnih znanosti, Fizike i Kaligrafije*.

LITERATURA

1. *Almanah Grada Sušaka*, priredili: Bognolo I. Toni i Violčić M. Frano, Turistička biblioteka Jadran, Sušak, 1938.
2. Belluci, Maria - Ciliberto, Michele: *La scuola e la pedagogia del fascismo*, Loescher Editore, Torino, 1978.
3. Giron, Antun: Talijanske vlasti o stanovništvu Kvarnerske pokrajine 1940. i 1942. godine, Poseban otisak iz *Vjesnika historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, Svezak XXVI, Pazin, 1983.
4. Giron, Antun: *Zapadna Hrvatska u Drugom svjetskom ratu*, Adamić, Rijeka, 2004.
5. Giron, Manon: Riječki tisak o riječkome školstvu nakon drugoga svjetskoga rata, *Sveti Vid, Zbornik VIII*, Izdavački centar Rijeka, 2003., str. 175-198.
6. *Povijest Rijeke*, Skupština općine Rijeka i Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1988.
7. *Talijanska uprava na hrvatskom prostoru i egzodus Hrvata (1918.-1943.)*, Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa, Hrvatski institut za povijest/Društvo “Egzodus istarskih Hrvata”, Zagreb, 2001.
8. *Vodič Historijskog arhiva Rijeka, Posebno izdanje VII*, Historijski arhiv Pazin-Historijski arhiv Rijeka, Pazin-Rijeka, 1980.
9. *150 godina školovanja za trgovačka i tekstilna zanimanja u gradu Rijeci*, Trgovačka i tekstilna škola u Rijeci, Rijeka, 2003.

¹⁷ Prema izvorniku: *Italiano, Croato, Storia, Geografia, Matematica, Computisteria, Ragioneria, Scienze Naturali, Fisica, Merceologia, Lingua Francese, Calligrafia, Dattilografia, Stenografia, Istituzione di commercio, Educazione fisica, Condotta*.

¹⁸ U izvorniku: *ottimo, molto buono, buono, sufficiente*. U vladanju: *ottimo, molto buono, buono, cattivo*.

Manon Giron, Rijeka

(Summary)

EDUCATION OF RIJEKA'S YOUTH FOR TRADE BETWEEN TWO WORLD WARS

The end of the First World War was the turning point in the constitutional status of Rijeka (present day western part of the town). Hence, since the break up of Austria-Hungary in 1918 this area was included in the new constituent State of Slovenians, Serbs and Croats (SHS) until 1924, then it would be divided among the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians (SHS), Italian Kingdom and Rijeka's State, and in the final division Rijeka was given to Italy. The change of state sovereignty would directly affect the change of school curricula and syllabi, the teaching language and the school system.

The secondary school for trade in Rijeka was educating future employees in trade sector and it was a two-year vocational school. It enrolled students who had completed a three-year course of secondary school for merchants. The entire education was in Italian language until the liberation of Rijeka in 1945, since then in Croatian. The school was closed in 1947. This article introduces us to the way trade specialists were educated. Students acquired good knowledge in vocational subjects, as well as general subjects until the Bottai Reform that introduced subjects aimed to fascistization of youth. After the racial laws were introduced in the school system the first to leave were Jews, and after 1945 Italian students left the school.

Key words: trade schools, Rijeka, The Secondary School for trade (Rijeka), history of education, from 1926 till 1947